

Powinności poety. *Na wsi* Józefa Czechowicza i *Kołysanka* Czesława Miłosza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Kołysanka*, [w:] Czesław Miłosz, *Dzieła zebrane. Tom I. Wiersze*, Kraków 2001, s. 84.
- Źródło: *Na wsi*, [w:] Józef Czechowicz, *Wybór poezji*, oprac. T. Kłak, Wrocław 1985, s. 10.

Powinności poety. *Na wsi* Józefa Czechowicza i *Kołysanka* Czesława Miłosza

Źródło: Józef Chetmoński, *Owczarek*, 1897, domena publiczna.

Autorzy okresu międzywojennego tworzyli w przeczuciu nadciągającej katastrofy, która ostatecznie nastąpiła we wrześniu 1939 roku. Ich poezji towarzyszył niepokój, czasami nastrój nieokreślonego zagrożenia, a czasami wizje dramatycznych wojennych przeżyć. Jak widzieli rolę poety i poezji? Czy poezja miała nieść uspokojenie, czy ostrzegać? Wydźwięk wierszy *Na wsi* Czechowicza i *Kołysanki* Miłosza, które powstały w tamtym czasie, jest odmienny, tak samo jak inne jest autorskie pojmowanie poetyckiej misji. Utwory te stanowią swojego rodzaju polemikę. Co zatem je łączy, a co dzieli?

Twoje cele

- Poznasz wiersze *Na wsi* Józefa Czechowicza i *Kołysanka* Czesława Miłosza.
- Dokonasz analizy porównawczej i interpretacji wierszy Józefa Czechowicza i Czesława Miłosza.
- Wskażesz różnicę w określaniu roli poezji przez obu autorów.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DkFRmR4xz>

Nagranie dźwiękowe Powinności poety. Na wsi Józefa Czechowicza i Kołysanka Czesława Miłosza.

Powinności poety. Na wsi Józefa Czechowicza i *Kołysanka* Czesława Miłosza

Czas powstania utworów i ich cechy gatunkowe

Wiersz *Na wsi Józefa Czechowicza* powstał w 1925 r. i został umieszczony w debiutanckim tomie poety *Kamień* (1927). *Kołysanka* Czesława Miłosza, napisana w latach 1933–1934, pochodzi ze zbioru *Trzy zimy* (1936), który – choć drugi z kolei w dorobku poety – uważany bywa za jego właściwy debiut. Utwór Miłosza, młodszy od wiersza Czechowicza o osiem lat, jest dedykowany właśnie autorowi *Kamienia*. Dedykacja bywa formą symbolicznego spłacenia długu wobec mistrza, okazania mu szacunku, wdzięczności i przywiązania. Dzięki niej nawiązywany jest dialog, sygnalizowane powinowactwo myślowe, tematyczne lub estetyczne z tym, komu utwór się ofiarowuje. Niekiedy – przeciwnie – staje się wstępem do polemiki. Jaka relacja łączy utwory Czechowicza i Miłosza?

Miłosz nazywa swój wiersz kołysanką. Czy jest on nią naprawdę? Kołysanka to jedna z odmian pieśni ludowej, liryczna pieśń śpiewana nad kołyską, występująca często w poezji dla dzieci i rozmaicie przekształcana w tradycji literackiej. Tymczasem już pierwsza strofa zawiera informację, że dziecko usypiane jest rytmem wojny i piosenką żołnierską:

Kołysanka

Źródło: François-Nicholas Riss, *Kołysanka*, 1886, domena publiczna.

” w prowincji tej, gdzie salwa co
dzień błyska,
pod śpiew saperów o losie człowieka
kołysze płacz dziecinny kołyska.

Źródło: *Kołysanka*, [w:] Czesław Miłosz, *Dzieła zebrane. Tom I. Wiersze*, Kraków 2001, s. 84.

Z kolei tytuł wiersza Czechowicza zdradza jedynie, gdzie rozgrywa się [sytuacja liryczna](#). Czytelnik może się tylko domyślać jego formy gatunkowej – dopiero w ostatniej strofie mowa jest o tym, że w sianie pachnącym snem ukryta jest „melodia kantyczki”, która, jak dopowiada poeta, „tuli do mnie dziecięce policzki”. Kantyczka to bardzo stary typ pieśni religijnej (najczęściej kolędy), a zatem bliski tradycji ludowej. Obraz nakreślony w wierszu Czechowicza łączy się w jego wyobraźni z pieśnią kościelną często śpiewaną przez dzieci. Paradoksalnie, mimo braku wyraźnego wskazania gatunkowego, to w jego utworze wyczuwa się aurę kołysankową, podczas gdy pomiędzy tytułem i odpowiadającym mu wierszem Miłosza wyraźny jest dysonans, obcość. Jak to możliwe?

” *Na wsi*

siano pachnie snem
siano pachniało w dawnych snach
popołudnia wiejskie grzeją żytem
słońce dzwoni w rzekę z rozbłyskanych blach
życie – pola – złotolite

wieczorem przez niebo pomost
wieczór i nieszpór
mleczne krowy wracają do domostw
przeżuwać nad korytem pełnym zmierzchu

nocami spod ramion krzyżów na rozdrogach
sypie się gwiazd błękitne próchno
chmurki siedzą przed progiem w murawie

to kule białego puchu
dmuchawiec

księżyc idzie srebrne chusty prać
świerszczyki świergocą w stogach
czegoż się bać

przecież siano pachnie snem
a ukryta w nim melodia kantyczki
tuli do mnie dziecięce policzki
chroni przed złem

Źródło: *Na wsi*, [w:] Józef Czechowicz, *Wybór poezji*, oprac. T. Kłak, Wrocław 1985, s. 10.

” **Kołysanka**

Józefowi Czechowiczowi

Nad filarami, z których smoła ścieka,
w prowincji tej, gdzie salwa co dzień błyska,
pod śpiew saperów o losie człowieka
kołysz płacz dziecinny kołyska.

Kołysze, lula nowego bohatera
w zapachu ognia i spalonych zbóż.
Pluszczą pontony, tryska ptak zbudzony.
Roz-kwi-ta-ły pęki białych róż.

Nie śpiewajcie chłopcy pieśni tej –
porucznik mówi – bo zanadto smutna
i tak już w wodzie mokniemy po pas.
Nie bójcie się, tam w górze nie [szrapnele](#) –
po prostu leci ogień sennych gwiazd.

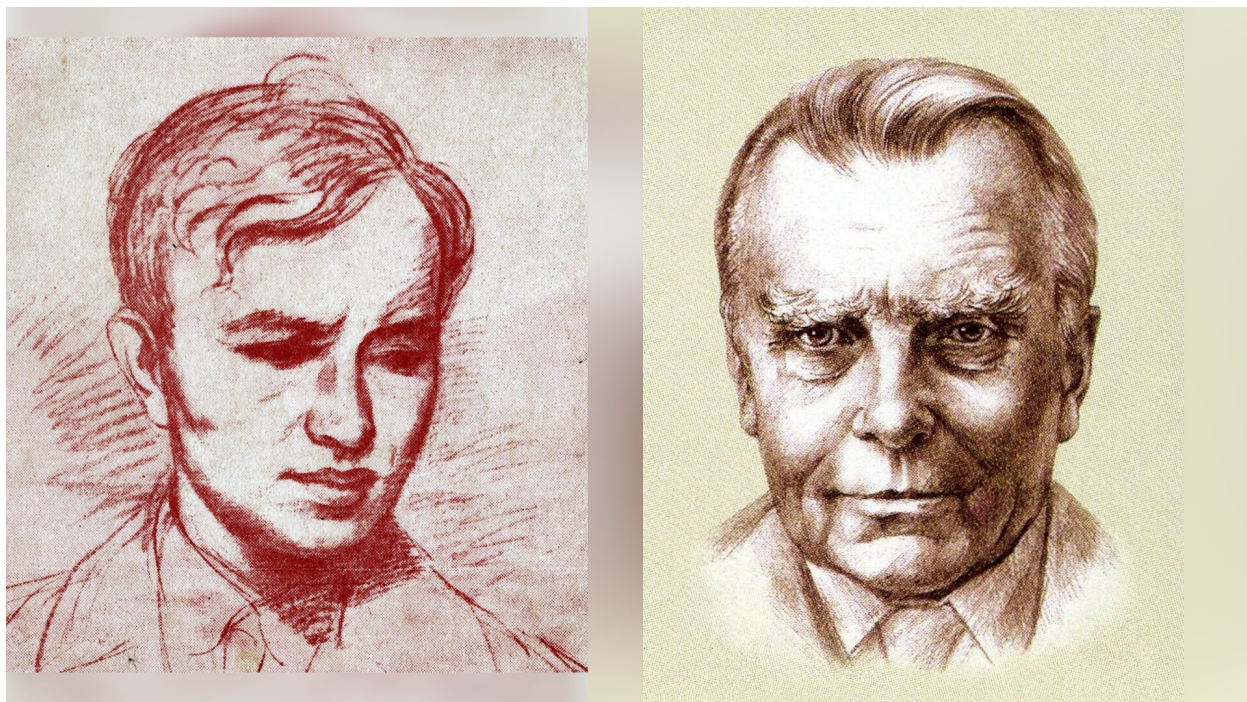
Mój mały – szepczą dziecku w wiosce siwej
od mgły armatniej – mały, bajkę chcesz?
Więc była... rzeka nazwana Stochodem.
W rzece mieszkała taka ryba, leszcz.

A leszcz był płaski jak miesiąc wieczorem,
i pływał sobie, wodne kwiaty jadł,
aż przyszedł ktoś nad wodę i zakrzyczał:
wróć, u-ca-łuj jak za dawnych lat.

Zdziwił się leszcz, kto go wołać może.
Ale dość bajki, śpijże już, mój mały.
Jest inna bajka. Był raz sobie kraj,
a w kraju żyta szerokie szumiały,
szumiały żyta, szumiały i szły
krajem pociągi pełne bochnów chleba,
nad pociągami srebrny grał skowronek...
Dalej nie umiem.

Źródło: *Kołysanka*, [w:] Czesław Miłosz, *Dzieła zebrane. Tom I. Wiersze*, Kraków 2001, s. 84.

Autor wiersza *Na wsi* nie ma w sobie nic z wileńskiego obserwatora-diagnosty, który – za Mickiewiczem – stosuje metodę „widzę i opisuję”. Selekcjonuje to, co widzi i odczuwa, oczyszcza swoje przeżycia, pozbawia je realizmu, dzięki czemu w wierszu otrzymują one bardziej pozytywny niż w rzeczywistości obraz. Poezja ma chronić, dostarczać wzruszeń, a jej humanistyczny wymiar polega na tym, że oszczędza ona czytelnikowi tego, co sam może dostrzec w otaczającym go świecie. Czy taka poezja, która zgodnie z Miłoszowskimi kryteriami nie mówi całej prawdy o rzeczywistości, kłamie?

Po lewej: Roman Kramsztyk, *Portret Józefa Czechowicza*, 1931

Źródło: domena publiczna

Po prawej: A. Ratkevičienė, projekt znaczka pocztowego z Czesławem Miłoszem, 2015

Źródło: domena publiczna

Taki w pewnym sensie jest wydzźwięk polemiki podjętej w *Kołysance*. Nie można izolować się od zła, od tego, co dzieje się wokół, wiedząc, że wybuch wojny jest nieuchronny. Poezja nie może ukrywać tej wiedzy, a wsparcie, współczucie, jakie niesie człowiekowi w jego przewidywalnym losie, nie może być oparte na kamuflowaniu prawdy.

Czechowicz odpowiada w swych wierszach, że poezja nie spowolni historii, dzięki niej człowiek nie uniknie konfrontacji z rzeczywistością, a tym, co poezja może mu ofiarować, jest wytchnienie, chwilowe zapomnienie o trudnych i bolesnych sprawach świata. Rolą poety jest tak zaczarować świat, by jego poetycki obraz pomógł oddalić dramatyczne pytanie: „czegóż się bać?” Mimo serdecznej przyjaźni, jaka łączyła Czechowicza i Miłosza, ich literackie drogi nigdy się nie spotkały. Jakie są wobec tego obowiązki, powinności poety? Polemika Miłosza i Czechowicza pozostaje nierozstrzygnięta. Mówi jedynie, że nie są one uniwersalne.

Słownik

eufonia

(gr. *eufōnia*) – celowe pogrupowanie elementów brzmieniowych języka w obrębie wypowiedzi w taki sposób, by harmonijnie ze sobą współbrzmiały; polega to przede wszystkim na takim doborze słów, by uniknąć wszelkich trudnych do wymówienia i nieprzyjemnych dla ucha zbitek głoskowych, a także na specjalnej organizacji układów akcentowych i intonacyjnych, które decydują o rytmie wiersza; przeciwieństwem eufonii jest kakofonia

sytuacja liryczna

ogół zjawisk przedstawionych w utworze lirycznym; na sytuację liryczną składają się przede wszystkim: charakterystyka podmiotu lirycznego i bohatera lirycznego (kto mówi?, do kogo mówi?), okoliczności, w których mówi podmiot liryczny (gdzie?, kiedy?), jego stosunek do opisywanego świata (jak?)

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj nagrania i spróbuj odpowiedzieć na kończące audiobook pytanie: Dlaczego Miłosz dyskretnie przypomina dramatyczne wydarzenia z życia Czechowicza?
Odpowiedź zanotuj w kilku zdaniach.

Polecenie 2

Czy zgadzasz się z porównaniem Miłosza do operatora filmowego w wierszu *Kołysanka*? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją multimedialną.

1. Wypisz środki artystycznych budujące nastrój w wierszu Czechowicza.
2. Zinterpretuj je i zapisz cechy nastroju w wierszu *Na wsi*.

” *Na wsi*

siano pachnie snem
siano pachniało w dawnych snach
popołudnia wiejskie grzeją żytem
słońce dzwoni w rzekę z rozbłyskanych blach
życie – pola – złotolite

wieczorem przez niebo pomost
wieczór i nieszpór
mleczne krowy wracają do domostw
przeżuwać nad korytem pełnym zmierzchu

nocami spod ramion krzyżów na rozdrogach
sypie się gwiazd błękitne próchno
chmurki siedzą przed progiem w murawie
to kule białego puchu
dmuchawiec

księżyc idzie srebrne chusty prać
świerszczyki świergocą w stogach
czegóż się bać

przecież siano pachnie snem
a ukryta w nim melodia kantyczki

tuli do mnie dziecięce policzki
chroni przed złem

Źródło: *Na wsi*, [w:] Józef Czechowicz, *Wybór poezji*, oprac. T. Kłak, Wrocław 1985, s. 10.

Polecenie 2

Czesław Miłosz polemizuje z Józefem Czechowiczem, inaczej np. ocenia rolę poezji. Czy poezja ma moc ocalającą? Zanotuj w kilku zdaniach, co każdy z twórców sądził na ten temat.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Muzyka wykorzystana w prezentacji: Laurel Violet, Mysa, licencja: Artlist.io.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Powinności poety. *Na wsi* Józefa Czechowicza i *Kołysanka* Czesława Miłosza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -

byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dokonuje analizy porównawczej wierszy Józefa Czechowicza *Na wsi* i Czesława Miłosza *Kołysanka*,
- interpretuje wiersze Czechowicza i Miłosza w kontekście historycznym i historycznoliterackim,
- wskazuje różnice w określaniu roli poezji przez obu autorów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- drzewo decyzyjne.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Powinności poety. *Na wsi* Józefa Czechowicza i *Kołysanka* Czesława Miłosza”. Następnie prosi uczniów o zapoznanie się z utworami poetyckimi zamieszczonymi w e-materiale: *Na wsi* i *Kołysanka*. Uczniowie powinni je przeczytać i przygotować się do omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić teksty w kontekście biograficznym i/lub historycznoliterackim.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o szybkie skojarzenia z tytułami przeczytanych w domu wierszy. Jedna z osób notuje skojarzenia na tablicy w formie mapy myśli: dwóch zachodzących na siebie okręgów. W części wspólnej okręgów notowane będą skojarzenia łączące oba tytuły. Ta notatka przyda się później, gdy uczniowie będą określali nastrój panujący w utworach.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel prosi chętne lub wybrane osoby o odczytanie wierszy Czechowicza i Miłosza. Może także wykorzystać nagranie zamieszczone w e-materiale. Prosi uczestników zajęć o podzielenie się pierwszymi wrażeniami po wysłuchaniu utworów. Następnie pyta, jaki jest, zdaniem uczniów, powód zestawienia obu tekstów i omawiania ich podczas jednej lekcji.

2. Nauczyciel podaje temat i określa cele lekcji, w tym najważniejszy: dokonanie analizy porównawczej i interpretacji wierszy Czechowicza i Miłosza.
3. Nauczyciel poleca, by uczniowie, indywidualnie, wysłuchali audiobooka i wykonali towarzyszące mu polecenia 1 i 2. Później weryfikuje poprawność odpowiedzi udzielonych przez uczniów.
4. Uczestnicy zajęć wspólnie z nauczycielem oglądają prezentację multimedialną, notując informacje, które uznają za przydatne do interpretacji wierszy. Następnie dzielą się na zespoły 4-osobowe i pracując metodą drzewa decyzyjnego, rozważają problem: Czy poezja ma moc ocalania? Po upływie ustalonego czasu nauczyciel prosi przedstawicieli kilku grup o zaprezentowanie wniosków z ich pracy.

Faza podsumowująca:

1. W dyskusji podsumowującej nauczyciel może zadać następujące pytania: jak w różnych epokach twórcy rozumieli rolę poezji? Czy któraś z tych idei wydaje się wam bliska przekonaniom Czesława Miłosza lub Józefa Czechowicza?

Praca domowa:

1. Jako zadanie domowe uczniowie wykonują polecenie 1 towarzyszące prezentacji multimedialnej.

Materiały pomocnicze:

- Anna Pilch, *Hermeneutyka jako metoda interpretowania tekstów poetyckich*, w: *Polonista w szkole*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Bożena Chrzastowska, *Autor - dzieło - poetyka. Problemy interpretacji w szkole*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- Anna Mazurek, *Czesław Miłosz i Józef Czechowicz – przyjaźń z Lublinem w tle*, „Akcent” 2006, nr 1.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.